

Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky

Jiří Vogel

Na úvod svého příspěvku bych rád podotkl, že odkazu Karla Statečného je v posledních letech věnována zvláštní pozornost, která se odrazila hned v několika statích, které zde v krátkosti připomenu. Ačkoli dosud nebyla zpracována kompletní přehledová práce o životě a díle Karla Statečného, přece je zde několik prací, které osvětlily alespoň některé etapy jeho života a části jeho díla. Vedle řady kratších zpráv a článků většinou vzpomínkového charakteru se s prvním pokusem o sepsání stručného životopisu setkáváme u Miloslava Kaňáka ve skriptu *Na přelomu generací*, ve kterém je Statečný představen vedle dalších osobností Církve československé. Text je však napsán bez odkazů na prameny a podrobněji se věnuje teprve posledním rokům Statečného života, zejména období jeho působení v ČČS.¹ Dále je nutné zmínit studie a články Zdeňka Kučery, který ve Statečného teologických postupech odkryl prvky příbuzné teologii biblického personalismu, která od čtyřicátých let minulého století tvoří nedílnou součást teologie ČČS(H).² Před deseti lety vydal Jan B. Lášek kratší studii pod titulem „Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného“, ve které hodnotí dosavadní stav našich znalostí o Statečném, poukazuje na absenci kompletní Statečného bibliografie a pokouší se stanovit směr, kterým by se budoucí autoři Statečného životopisu měli ubírat. Součástí článku je i ukázka z korespon-

¹ Miloslav KAŇÁK, *Na přelomu generací: Kapitoly o životě československé církve a jejích předních pracovních*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956, s. 108–141.

² „Stavební kameny současného teologického personalismu, který chápe Boha přísně osobně a zároveň se snaží vztahově objasnit i skutečnost, jež nás obklopuje, jsou zahrnuty již v myšlení Karla Statečného.“ Srov. Zdeněk KUČERA, „Dokončit českou reformaci,“ in *O teologickou totožnost církve československé husitské*, Praha: HČSBF, 1988, s. 40–42. V dalším článku je Statečný představen jako tvůrce koncepce bohosloveckého studia; srov. Zdeněk KUČERA, „Teologie zakladatelů,“ in *Husitské bohosloví. Ročenka 1995*, Praha: HTF UK, 1995, s. 7–11. V následující studii se Kučera domnívá, že k personalismu Statečného přivedlo studium Rudolfa Euckena; viz Zdeněk KUČERA, „Vlny husitské teologie,“ *Theologická revue* 69, č. 3 (1998): 36.

dence mezi Statečným a Karlem Farským.³ Na téma byla vypsána i disertační práce. Doktorandka, která se tématem zabývala, objevila řadu zajímavých souvislostí, nakonec však práci nestačila dovést k zdárnému ukončení.⁴ Na Láškův příspěvek zareagoval českobudějovický historik Martin Weis, který se ve studii „Karel Statečný v letech 1890–1924“ pokusil představit Statečného jako studenta bohosloví a teologa českobudějovického semináře.⁵ V loňském roce naše katedra realizovala projekt na téma „Teologie a věda“, ze kterého vzešla publikace *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. A protože se Statečný intenzivně věnoval též obraně katolického náboženství a teologie před útoky ze strany některých vědců a filosofů, díky čemuž napsal řadu kritických příspěvků zejména k pozitivismu a monismu, publikoval jsem studii „Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného“.⁶ Zároveň jsem se rozhodl přizvat ke studiu této problematiky také studenty. A v letošním roce díky tomu vznikla velice pěkná práce hodnotící vliv etiky Karla Statečného na etiku CČS(H), zejména na *Ethiku v duchu církve československé* od Aloise Spisara.⁷

1. BOHOSLOVECKÁ ŽIVOTNÍ DRÁHA KARLA STATEČNÉHO

Za počátek bohoslovecké dráhy Karla Statečného lze považovat jeho přijetí do českobudějovického kněžského alumnátu a na tamní diecézní teologické učiliště v roce 1890. Po ukončení studia, kněžském svěcení a vstupu do služby pokračoval ve studiu na Teologické fakultě Univerzity Karlo-Ferdinandovy, kde v roce 1899 získal doktorát z teologie. V té době již působil jako kaplan v Českých Budějovicích a po složení

³ Jan Blahoslav LÁŠEK, „Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného,“ in *Docete omnes gentes*, ed. Zdeněk Kučera – Jan Blahoslav Lášek, Praha: L. Marek, 2004, s. 137–141.

⁴ Doktorandka Michaela Kajlíková například pořídila v ústředním archivu CČSH podrobný výpis ze Statečného korespondence.

⁵ Martin WEIS, „Karel Statečný v letech 1890–1924,“ *Studia theologica* 14, č. 2 [48] (2012): 56–73.

⁶ Jiří VOGEL, „Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného,“ in *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*, ed. Jiří Vogel – Dalibor Vík, Chomutov: L. Marek, 2013, s. 132–166.

⁷ Johana FRANKOVÁ, *Vliv etiky Karla Statečného na etiku Aloise Spisara a na formování etiky církve československé*, Praha: UK HTF, 2014, 54 s. (bakalářská práce).

doktorských zkoušek začal vyučovat na místním diecézním semináři. V roce 1901 získal na katedře morální teologie řádnou profesuru a jeho akademická kariéra, předurčená již vynikajícími výsledky ze studií, se začala slibně rozvíjet. O úrovni jeho akademické činnosti do značné míry svědčí *Časopis katolického duchovenstva*. V první čtvrtině dvacátého století patřil bezpochyby k jeho hlavním přispěvatelům. Během těchto let do něj napsal na pětasedmdesát příspěvků zahrnujících recenze významných prací z oblasti morální teologie a filosofie, apologetické studie na pokračování, komentáře k církevním dokumentům, zprávy z cest, nekrology atd. Statečného zájem se přitom neomezoval pouze na morální teologii, příp. přirozené právo, nýbrž také na filosofii, fundamentální i dogmatickou teologii, psychologii, pedagogiku a přírodní vědy. Na konci první světové války, během níž sloužil po tři roky jako vojenský kaplan, se vrátil do českobudějovického semináře. Ovšem po roce 1920, kdy ze schizmatu v české katolické církvi vzešla Církev československá, začal uvažovat o konverzi a opuštění svého pracoviště v Českých Budějovicích. V roce 1924 Statečný odešel do Prahy, stal se studentským spirituálem na vinohradské bohoslovecké koleji a krátce nato prvním profesorem Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké za Církev československou.⁸

V této nové, i když už jen velice krátké životní etapě Statečný uplatnil šíři svých znalostí a pedagogických schopností v plné míře. Na prvním zasedání prvního církevního sněmu v roce 1924 přednesl referát, v němž se pokusil definovat základní naukové principy Církve československé.⁹ O rok později začal připravovat k publikaci svou práci o monismu, kterou předtím vydával na pokračování na stránkách ČKD.¹⁰ Dokončení a vydání knihy patrně odložil na pozdější dobu, neboť mladou církev trápily mnohem palčivější problémy. Hlavním z nich byla absence jasných naukových principů. Karel Statečný byl v tomto ohledu nejpovolanejším odborníkem, a tak roku 1927 vydal ve sborníku *Naše dílo* první část své věrouky pod titulem „Centrální otázky věrouky círk-

⁸ Srov. WEIS, „Karel Statečný v letech 1890–1924,“ s. 56–73. KAŇÁK, *Na přelomu generací*, s. 108–141.

⁹ Karel STATEČNÝ, „Referát naukového odboru,“ in *Zpráva o I. řádném sněmu Církve československé*, Praha: ÚR CČS – Blahoslav, 1924, s. 33–48.

¹⁰ Nedokončená publikace se nachází ve Statečného složce v ÚAM CČS. Kniha je vtištěna přibližně do poloviny. Nese název *Reformní směry v soudobé filosofii náboženské a církve československé*. Praha: [-], 1925.

ve československé“.¹¹ Ještě téhož roku však Karel Statečný náhle umírá a jeho práce zůstává nedokončená. Stejný osud potkal i připravovanou knihu o monismu a práci *Úvod do etiky a práva přirozeného*, která byla teprve před několika lety objevena v archivu Českobratrské církve evangelické. Ve svém příspěvku, který je zaměřen na koncepci Statečného etiky, budu tomuto na posledním místě jmenovanému fragmentu věnovat zvláštní pozornost.

2. STATEČNÝ JAKO MORÁLNÍ TEOLOG ČESKOBUDĚJOVICKÉHO SEMINÁŘE

Karel Statečný spravoval katedru morální teologie v Českých Budějovicích více než dvacet let. Podle dochovaných svědectví náležel k oblíbeným pedagogům a ve svých přednáškách používal a komentoval soudobou literaturu. Statečný napsal řadu studií, avšak ve většině z nich se věnuje otázkám filosofickým nebo fundamentálně-teologickým. Dosud není známo, že by v tomto období napsal nějakou studii, knihu nebo učebnici věnovanou výlučně morální teologii. Na druhou stranu je zjevné, že se studiu morální teologie intenzivně věnoval, neboť během let 1902–1914 na stránkách ČKD recenzoval celkem deset aktuálně vydaných prací souvisejících s morální teologií a etikou. Ve svých recenzích používá nejčastěji komparativní metodu. Každé posuzované dílo vždy srovnává s několika nejpoužívanějšími učebnicemi morální teologie své doby. Díky tomu získáváme slušný přehled i o dílech, jež nebyla vlastním předmětem recenzí.

Vůbec první text od Karla Statečného na stránkách ČKD, pocházející z roku 1902, je recenzí učebnice morální teologie *Compendium theologiae moralis* od P. Hilaria Gatterera¹². Statečný v recenzi upozorňuje zejména na její lehký a prostý sloh, který neobtěžuje žáky zbytečnostmi, a přesto není povrchní. Oceňuje, že vedle tradičních sloupů morální teologie, jimiž jsou míněni svatý Tomáš a svatý Alfons, se jeho práce opírá o nejmodernější soudobou morální teologii. Zmiňuje například E. M. Müllera¹³.

¹¹ Karel STATEČNÝ, „Centrální otázky věrouky Církve československé,“ in *Naše dílo*, ed. František Kovář, Praha: Blahoslav, 1927, s. 7–50.

¹² Hilarius Gatterer von Sexten (1839–1899), rakouský kapucínský mnich a morální teolog. Po 25 let působil na katedře morální teologie v Meranu.

¹³ Ernest Maria Müller (1822–1888), profesor morálky na vídeňské univerzitě a biskup v Linci. Statečný všechny recenzované učebnice morální teologie srovnává s Müllero-

Statečný kladně hodnotí Gattererovy znalosti církevního i rakouského práva a jeho výjimečnou schopnost citlivě propojovat právo s morálkou.¹⁴

Další tematicky spřízněná recenze se v ČKD objevuje až v roce 1911. Jde o učebnici Josefa Kachníka¹⁵ *Ethica catholica generalis*. Statečný upozorňuje na jemu blízkou kritiku etiky, která se opírá o moderní racionalismus, empirismus a evolucionismus. Stejně jako v předchozí recenzi oceňuje, že Kachník svou etiku postavil na sloupech tradiční morálky, svatém Tomášovi a svatém Alfonsovi, na osvědčených autoritách i nejmodernějších pracích. Poukazuje, že je na některých paragrafech znát vliv nejpoužívanějších učebnic soudobých učitelů morálky, ze starších jmenuje již zmíněného E. M. Müllera, z mladších H. Noldina¹⁶, F. A. Göpferta¹⁷, F. M. Schindlera¹⁸. Podle Statečného je morální teologie přesně vymezená a celými věky zpracovaná disciplína, proto se nelze divit, že Kachníkova všeobecná morálka nevykazuje příliš mnoho originálních prvků. Navzdory tomu Statečný odkrývá v práci několikeré novum, které pozitivně hodnotí: Kachník pečlivě cituje literaturu, ze které čerpal, zavádí řadu nových paragrafů, originálně pojímá zejména partii o svědomí. Statečný oceňuje, že v části *de habitibus* (zvláště o ctnostech mravních) směřuje od pouhé teorie k praktickému nazírání a že se díky tomu Kachníkova učebnice stává něčím novým na pomezí mezi katechismem a teologií. Z formálního hlediska oceňoval jednoduchý učebnicový jazyk a paralelní uspořádání s katechismem.¹⁹

vou široce rozšířenou latinskou učebnicí *Theologia moralis*. Srov. Friedrich LAUCHERT, „Müller, Ernest Maria,“ *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 52, Leipzig: Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1906, s. 497–498.

14 Karel STATEČNÝ, „Compendium theologie moralis, juxta probatissimos auctores ad usum Theologorum III. anni et Cleri in cura animarum laborantis a P. Hilario Gatterer a Sexten, Ord. Cap.,“ ČKD 1902, č. 6/7, s. 406–408, 515–517.

15 ThDr. Josef Kachník (1859–1940), český vlastenecký kněz a morální teolog. Působil zejména v Olomouci, v letech 1902–1918 též jako děkan Teologické fakulty. Srov. Miriam SMETANOVÁ, *Život a dílo kněze a učitele Josefa Kachníka*, Olomouc: UP, PedF, 2010, 44 s. (bakalářská práce).

16 Hieronymus Noldin (1838–1922), člen jezuitského řádu, téměř dvacet let působil jako morální teolog na univerzitě v Innsbrucku.

17 Franz Adam Göpfert (1849–1913), profesor morální teologie na univerzitě ve Würzburgu.

18 Franz Martin Schindler (1847–1922), vídeňský morální teolog a sociální teoretik, mající blízko ke kruhům reformního katolicismu. Srov. Kurt Augustinus HUBER, *Katholische Kirche und Kultur in Böhmen*, Münster: Lit Verlag, 2005, 816 s., s. 665–692.

O dva roky později Statečný recenzoval další díl Kachníkovy etiky *Ethica catholica specialis*. Opět ji nejprve porovnává zejména s Müllerovou morálkou, zčásti též s Noldinem a Schindlerem, oceňuje jasnou strukturu práce, pozitivně kvituje používání nejnovější literatury a zapracování všech aktuálních papežských dokumentů. V závěru popisuje Kachníka jako jednoho z mála českých vynikajících teologů, jehož práce, též díky tomu, že jsou psány latinsky, pronikají do celého světa a patří ke světové špičce.²⁰

V roce 1910 vyšla v jedenáctém vydání práce jednoho z předních morálních teologů své doby Augustina Lehmkuhla²¹ *Theologia moralis* (1. vyd. 1883/84), na kterou napsal v roce 1911 do ČKD kratší recenzi Antonín Vřešťál.²² Statečný využil této příležitosti k recenzi pátého vydání výtahu z Lehmkuhlova hlavního díla, které vyšlo již v roce 1907 jako učebnice pro studenty bohosloví pod názvem *Compendium theologiae moralis*. Opět se zde zabývá zejména strukturou práce a recenzi píše formou srovnání s díly výše jmenovaných morálních teologů Müllerem, Noldinem a Göpfertem.²³ Následující Statečného recenze se týká dalšího Lehmkuhlova populárního díla *Casus conscientiae*. Statečný upozorňuje, že Lehmkuhlova kasuistika vzniká v době, kdy se kasuistika sama ocitla pod palbou kritiky a na německých fakultách se od ní upouštělo. Podle Statečného jde však o velice praktickou příručku po všech stránkách, neboť je psána tak, aby na základě praktických příkladů naučila budoucí zpovědníky myslet, nikoli jen mechanicky opakovat případy uvedené v učebnici.²⁴

V roce 1911 vyšla na stránkách ČKD ještě jedna recenze Karla Statečného, která dokládá, že v tomto období byla morální teologie v cen-

¹⁹ Karel STATEČNÝ, „Ethica catholica generalis... Dr. Joseph Kachník,“ ČKD 1911, č. 1, s. 83–89.

²⁰ Karel STATEČNÝ, „Ethica catholica specialis... Dr. Joseph Kachník,“ ČKD 1912, č. 6/7, s. 554–558.

²¹ Augustin Lehmkuhl (1834–1918), člen jezuitského řádu, proslavil se zejména jako morální teolog. Srov. krátký nekrolog uveřejněný v ČKD: [P.] P. Augustin Lehmkuhl, S.J., ČKD 1919, č. 1/2, s. 86.

²² Antonín VŘEŠŤÁL, „Theologia moralis... Augustin Lehmkuhl,“ ČKD 1911 č. 1, s. 89–90.

²³ Karel STATEČNÝ, „Compendium theologiae moralis... Augustin Lehmkuhl,“ ČKD 1911, č. 2, s. 182–184.

²⁴ Karel STATEČNÝ, „Casus conscientiae... Augustin Lehmkuhl,“ ČKD 1911, č. 4, s. 388–390.

tru jeho zájmu. Jde o recenzi knihy od Magnuse Künzleho²⁵ *Ethik und Ästhetik* (1910). Künzle se podle Statečného vydal odvážnou cestou, když si hned na počátku práce vytyčil jako hlavní úkol zodpovězení otázky, zdali se moderní estetika vydala pochybnou cestou a zdali jsou mezi aristotelsko-tomistickou filosofií a moderní estetikou nějaké spojitosti. Künzle odmítl předsudek, že mezi morálkou a uměním vládne zásadní nepřátelství, a pokusil se poukázat na harmonické korelace v antické, středověké i moderní estetice. Ti, kteří se snaží prokázat naprostou nesusoudost etiky a estetiky, podle Künzleho pouze podlehli „materialistické módě“. Pozoruhodná je Künzleho práce podle Statečného zejména v tom, že nevyšel z předpokladu nadřazenosti etiky nad estetikou, nenasáhl se estetikou obléknout do morálního hábitu, ani si nevytvořil nějaký společný základ, který by byl vlastní jak etice, tak estetice. Künzle vychází z toho, co je etice i estetice vlastní, proto nevidí mezi oběma disciplínami zásadní rozpor.²⁶

V následujícím roce Statečný na stránkách ČKD recenzoval německou učebnici morálky *Lehrbuch der Moraltheologie* od Franze M. Schindlera. Recenze obsahuje zajímavou pasáž, která by se mohla nazvat malými dějinami morální teologie v Německu. Pasáž začíná zatlačením racionalisticky založených morálních kompendií morálkou svatého Alfonse v prvních desetiletích 19. století. Jediným výrazným plánem, který se v této době rýsoval, pak byla snaha o vytvoření kompendia z morálky sv. Alfonse. Ke změně došlo za Balleriniho²⁷, který na praktických příkladech, vytěžených ze starších mistrů morální teologie, demonstroval možnost rozšířit a prohloubit Alfonsovu morálku. K zásadnímu posunu došlo až za Augustina Lehmkuhla, který pečlivě a systematicky zpracoval všechny důležité otázky obecné i speciální morálky a různé možnosti zohlednil ve své rozsáhlé kasuistice. Dále je v textu popisována kritika

²⁵ Magnus Künzle (1864–1941), člen kapucínského řádu, napsal řadu studií týkajících se umění a církevních dějin.

²⁶ Künzle ve své práci vycházel ze scholastických definic. Dobro a krásu identifikoval po stránce materiální a rozlišil je jen po stránce formální. Z formálního pohledu se dobro odvozuje od chtění či vůle, kdežto krása od poznání a rozumu. Proto lze umění charakterizovat jako zachycování účelu nebo odkrývání pravdy. Karel STATEČNÝ, „Ethik und Ästhetik... Dr. Magnus Künzle,“ ČKD 1911, č. 7, s. 656–658.

²⁷ Antonio Ballerini (1805–1881), člen jezuitského řádu a významný morální teolog. Napsal rozsáhlý několikavazkový komentář k morálce Hermanna Busenbauma ze 17. století pod názvem *Opus theologicum morale in Busenbaum Medullam*. Nelze vynechat ani jeho podíl na učebnici morálky *Compendium theologiae moralis*.

dobové morálky, pohrdání kasuistikami a učebnicemi, které podle Statečného bylo způsobeno pouze tím, že jejich kritici nepochopili, že jde o učebnice kandidátů kněžství, nikoli o příručku pro laiky. Do této situace vstupuje německy psaná Schindlerova morálka, ve které stále převládá důraz na nadpřirozený, zjevený charakter morálky na jedné straně, zároveň je však v ní na základě řady příbuzných disciplín přítomna snaha prokázat, že křesťanský mravní život není utopie.²⁸ Zmíněný text ovšem není autentickým příspěvkem Statečného, protože je z větší části převzat z recenze H. Noldina, zveřejněné v *ZKTh* v roce 1908.²⁹

V roce 1913 napsal Statečný pro ČKD kratinkou recenzi německé učebnice etiky od Johanna Udeho³⁰ *Ethik: Leitfaden der natürlich-vernünftigen Sittenlehre*. Oceňuje, že je psána mateřským jazykem, neboť většina učebnic morálky byla psána v té době latinsky. A oproti jiným německy psaným morálkám je podle Statečného navíc nebývale stručná, obsahuje pouze podstatné věci, a výborně se tudíž hodí do školství. Udeho etika navíc nevychází pouze z katolických autorů, nýbrž i ze světských učebnic etiky.³¹

V témže roce recenzoval Statečný také učebnici morálky od Josefa Šimka³² *Katolická mravouka pro vyšší třídy škol středních*. Nejprve si trochu stěžuje na nedostatky v systematické výuce náboženství na středních školách ve srovnání s jinými zeměmi, kde byla tato problematika již dávno vyřešena. Jako příklad uvádí Artura Königa, profesora z vratislavské univerzity, který připravil celou sérii učebnic zahrnující obecnou i speciální věrouku, mravouku a církevní dějiny. Statečný dále pozitivně kvituje, že v jazyce českém je v tomto ohledu nejdále výuka mravouky, pro kterou již v této době existovalo několik českých učebnic.³³ Šimkovu

²⁸ Karel STATEČNÝ, „Lehrbuch der Moralthologie... Franz M. Schindler,“ ČKD 1912, č. 2, s. 194–198.

²⁹ Hieronymus NOLDIN, „Lehrbuch der Moralthologie von Dr. Franz M. Schindler,“ *Zeitschrift für katholische Theologie* 32 (1908): 562–565.

³⁰ Johannes Ude (1874–1965), rakouský teolog, etik, sociolog a křesťanský politik.

³¹ Karel STATEČNÝ, „Ethik... Johann Ude,“ ČKD 1913, č. 4, s. 344.

³² Josef Šimek (1869–1943), katecheta v Písku.

³³ Ve Statečného přehledu dobových učebnic morálky jsou uvedeny: Jan PROCHÁZKA – Antonín PODLAHA, *Katolická mravověda: učebnice pro VII. třídu gymnasiální*, 2. vyd., Praha: Kotrba, 1899, 176 s.; Leopold V. GUGENBERGER, *Katolická mravouka pro sedmou třídu gymnasiální a šestou třídu reální*, 2. rozšířené vyd. od J. Ježka, Praha: Otto, 1907, 120 s.; Xaver DVOŘÁK, *Mravouka katolická: učebnice pro vyšší ústavy dívčí*, 2. vyd., Praha: G. Franci, 1907, 126 s.

mravouku v tomto ohledu vítá jako významný doplněk pro potřeby speciálních a průmyslových středních škol.³⁴

Poslední Statečného recenzovaný text z oblasti morálky byl zveřejněn na stránkách ČKD v roce 1914. Jde o šesté přepracované vydání třísvazkové *Moraltheologie* od Franze A. Göpferta. Na jméno známého würzburgského morálního teologa jsme již narazili několikrát, neboť jej Statečný činil určitým měřítkem pro srovnávání s jinými díly katolické morálky. Samotného Göpferta Statečný srovnává opět zejména s Müllerovou latinskou učebnicí morální teologie. V recenzi se věnuje hlavně novinkám rozdělení učebnice, tvorbě německé terminologie, aktualizaci v duchu nejnovějších nařízení církevního úřadu a státního práva.³⁵

3. STATEČNÝ JAKO TVŮRCE ETICKÉ KONCEPCE CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ

Z výše uvedeného výčtu je zjevné, že na poli literárním se Statečný věnoval otázkám etiky nejintenzivněji v předválečných letech 1911–1914. Z jakého důvodu podrobně prostudoval a napsal devět recenzí na často poměrně rozsáhlá díla během tří let? Nebyla důvodem této intenzity příprava na vlastní rozsáhlou práci o etice, ve které by vydal počet ze své více než desetileté akademické činnosti na postu morálního teologa? Je zde několik indicií, které by takovou hypotézu potvrzovaly. První indicií by mohla být Statečného strategie při psaní většího díla. I předtím, než začal psát svou práci o monismu, jež vycházela na stránkách ČKD v letech 1919–1923 na pokračování v třináctidílném seriálu pod titulem „Monismus: jeho základy filosofické a ethické“,³⁶ publikoval v ČKD na dané téma také několik recenzí.³⁷ Druhou, ještě důležitější in-

³⁴ Karel STATEČNÝ, „Katolická mravouka pro vyšší třídy škol středních... Josef Šimek“, ČKD 1913, č. 6, s. 513–515.

³⁵ Karel STATEČNÝ, „Moraltheologie... F. A. Göpfert“, ČKD 1914, č. 1, s. 102–105.

³⁶ Karel STATEČNÝ, „Monismus. Jeho základy filosofické a ethické“, ČKD 1919, č. 5/6, s. 193–198, 1919 č. 7/8, s. 296–301, 1919, č. 9/10, s. 404–411, 1920, č. 1/2, s. 7–12, 1920, č. 7/8, s. 230–237, 1921, č. 3/4, s. 96–104, 1921, č. 7/8, s. 221–229, 1921, č. 9/10, s. 277–281, 1922, č. 3/4, s. 106–109, 1922, č. 5/6, s. 161–169, 1923, č. 1, s. 13–19, 1923, č. 5, s. 222–227, 1923, č. 8, s. 389–393.

³⁷ Jde např. o Karel STATEČNÝ, „Monismus a jeho filosofické základy“, ČKD 1912, č. 9, s. 709–715; tentýž, „Geschichte des Monismus“, ČKD 1912, č. 10, s. 812–816; tentýž, „Monistische Einheitsbestrebungen und katholische Weltanschauung“, ČKD 1914, č. 6/7, s. 580–581. I tyto recenze vycházejí v předválečných letech.

dicií by mohl být nedávno nalezený rukopis práce, která nese titul *Úvod do etiky a práva přirozeného*, kterou Statečný údajně připravoval pro Církev československou.³⁸ Statečný se o ní poprvé zmiňuje v korespondenci s Karlem Farským, a to ještě před svým přestupem v dopise z 23. září 1921.³⁹

Rukopis se skládá z několika částí, které nejsou zcela jasně propojené. Zdá se, jako by Statečný hledal novou cestu na pomezí filosofické etiky a katolické morální teologie, která by vtiskla podobu etice Církve československé. Začátek rukopisu odpovídá záměru, který Statečný vyslovil v korespondenci K. Farskému a A. Tuháčkovi, kde naznačuje, že hodlá etiku směřovat spíše do oblasti morálně filosofické. Tuháčkovi přímo píše, že hodlá překonat rozdíl mezi etikou teologickou a filosofickou a psát pouze o jedné etice.⁴⁰ S tím se shodují i úvodní pasáže textu, ve kterém se nikde nehovoří o morální teologii, nýbrž o morální filosofii. Z prvních kapitol též není nijak zřetelné, že by Statečný zamýšlel psát svoji etiku jako učebnici směřovanou do církevního prostředí. Etiku čili morální filosofii zde definuje jako „vědu o správném řádu skutků lidských“ nebo též jako „vědu o nejvyšších zákonech skutků lidských, pokud mají odpovídat přirozenosti a cíli člověka“. V samotné definici etiky tedy u Statečného nezaznívá nic, co by nějakým způsobem souviselo s náboženstvím. Na druhé straně, pohlédneme-li do morálně teologických prací, z nichž Statečný hojně čerpal, dostaneme v podstatě stejnou definici, snad jen s tím rozdílem, že se zde hovoří o nadpřirozeném řádu, v němž by měla mít etika svůj původ.⁴¹

³⁸ Na rukopis jsem byl upozorněn ThDr. Jaroslavem Hrdličkou. Nachází se v Ústředním archivu ČCE v Praze ve fondu Husovy československé evangelické bohoslovecké fakulty (1919–1944), karton č. 1, sign. C/b. Rukopis má 135 stran textu, jež jsou očíslovány 1–136, chybí strana 8, strana 81 je zdvojená na 81a a 81b, podobně strana 97 na 97a a 97a.

³⁹ Díky tomuto údaji můžeme alespoň hypoteticky datovat vznik rukopisu do roku 1921. Statečný Farského v dopise pouze informuje, že začal psát skripta z morální filosofie. ÚAM ČČSH, korespondence K. Statečného.

⁴⁰ V dopise Aloisi Tuháčkovi z 3. března 1924 (ÚAM ČČSH, korespondence A. Tuháčka) píše: „Rád bych zrušil rozdíl mezi etikou teologickou a filosofickou a přednášel jen jednu etiku. Tomu se bude muset přizpůsobit i naše věrouka, která nebude moci zůstat starou dogmatikou, nýbrž bude muset přednášet svoji látku spíše ve formě ‚filosofie náboženství‘.“

⁴¹ STATEČNÝ, *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 1–6. Pro srovnání nám může posloužit například Müllerova morálka, kterou Statečný cituje ve všech svých recenzích, z čehož lze vyvodit, že byl s jejím obsahem dobře obeznámen. Srov. Ernesto Müller, *Theologia moralis*, 7. vyd., Vídeň: S. Mayer, 1904, 526 s., s. 1.

V druhé kapitole Statečný hovoří o dvou pramenech etiky, hlavním a vedlejším. Za hlavní pramen etiky považuje naši přirozenost, jinými slovy naše svědomí, vnitřní zkušenost či náš zdravý rozum, který mravní zásady odkrývá a vyhláší, čili říká, co máme činit v té které situaci. Za vedlejší pramen pokládá dějiny či vnější zkušenost. Rozum se musí opírat o dějiny a zkušenost, aby jím formulované etické pravdy neupadaly do přílišných abstrakcí. Dějiny nás poučují o kulturních přesvědčeních různých dob. Vnější zkušenost dále dělí na vlastní a cizí. Dějiny potvrzují vlastní i cizí zkušenost a rozšiřují naši vnitřní zkušenost. Na konci kapitoly se objevuje odstavec, ve kterém se dotýká i Písma jako pramene etiky.⁴² K jakému typu pramenů chtěl Písmo připojit, se ovšem nedozvíme, neboť stránka, na které svůj postoj vysvětluje, v rukopisu chybí. Z postoje k přirozené a nadpřirozené teologii, který zaujímá ve spise *Centrální otázky věrouky církve československé* (1927),⁴³ lze ovšem soudit, že Písmo podle něj spadá spíše do vedlejšího pramene, tj. do historie a vnější zkušenosti.

Při zkoumání pramenů etiky klade Statečný hlavní důraz na vzájemnou provázanost všech pramenů, respektive snaží se neupřednostňovat žádný z nich. Pokud bychom upřednostnili hlavní pramen, pak bychom postupovali příliš spekulativně (též deduktivně či synteticky) a upadli bychom do přehnaného racionalismu. Pokud bychom upřednostnili vedlejší pramen, pak bychom postupovali naopak příliš empiricky (též induktivně či analyticky) a upadli bychom do druhých krajností, ať už je to tradicionalismus, historismus, fideismus, positivismus, evolucionismus či skepticismus. Při zpracování etických pramenů bychom podle Statečného neměli upřednostňovat ani analýzu, ani syntézu, nýbrž obě metody vyváženě kombinovat. Z variability směrů morální filosofie Statečný vyvozuje důležitý závěr, ke kterému se vrací i na dalších místech, a to, že již samotný přístup k pramenům etiky formuje naše závěry. Jinými slovy každá etika předpokládá nějaký světonázor čili metafyziku, ať už jde o víru v Boží existenci, nebo o nějakou nauku o přirozenosti a cíli člověka.⁴⁴

Funkce vedlejších pramenů, dějin a vnější zkušenosti spočívá podle Statečného v odkazování k hlavnímu prameni etiky, k rozumu. Jinak řečeno, studium historie a náboženství nám ukazuje, že všichni lidé mají

⁴² STATEČNÝ, *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 6–7.

⁴³ STATEČNÝ, „Centrální otázky věrouky církve československé“, s. 27–32.

⁴⁴ STATEČNÝ, *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 9–12.

týž přirozený mravní zákon, který je nezávislý na náboženství, národnosti, času a prostoru. Podle Statečného je zjevné, a většina myslitelů na poli etiky to potvrzuje, že všechny přírodní i kulturní národy, i když jejich etika vykazuje mnoho rozporů a protikladů, mají jakési společné jádro, které, jak se zdá, je jakýmsi souhrnem nejvyšších a všem lidem společných mravních zásad.⁴⁵ V tomto duchu potom Statečný rozvíjí nejdelší část své práce – přehled dějin etiky od starověku po současnost, které mají sloužit nejen jako pouhý stručný přehled, nýbrž jako potvrzení existence „přirozeně rozumného zákona mravního“. Závěrečné pasáže přehledu však vykazují známky spěchu. Na některých místech už nejde ani o stručný přehled etických směrů, ale spíše o zhuštěný přehled související literatury.⁴⁶

K otázce závislosti etiky na metafyzice se Statečný podrobněji vrací v kapitolách zabývajících se poměrem etiky k různým disciplínám. Vedle filosofie a náboženství věnuje zvláštní pozornost biologii, sociologii, psychologii, právu, politice, estetice a pedagogice. Při hodnocení poměru etiky k filosofii kritizuje směry (zejména snahu pozitivismu), které oddělují etiku od filosofie, náboženství i ostatních věd. Sám se pak snaží prokázat, že se i pozitivistická etika opírá o specifický pohled na svět. Hlavní pozornost věnuje otázce závislosti etiky na náboženství. Statečný se snaží najít vyváženou pozici mezi mravní autonomií moderního člověka a faktem, že náboženství vede člověka k zaujímání mravních postojů. Nejprve varuje před přehnanou identifikací mravnosti a náboženství. I člověk žijící hlubokým náboženským životem může jednat velice neeticky. Mravnost se nedá naporoučet, i kdyby mravní příkaz přicházel z nadvězdných výšin, píše Statečný. Přesto nelze říct, že by náboženství bylo bez vlivu. Jak bylo výše řečeno, mravnost se vždy opírá o určitý pohled na svět. Proto je i mravnost věřícího člověka výsledkem jeho poměru k Bohu, neboť věřící se z perspektivy tohoto vztahu dívá na všechny podstatné záležitosti svého života.⁴⁷

V následující pasáži Statečný řeší otázku, jestli je možné do „etiky v užším smyslu“ začlenit také etiku kulturní, etiku sociální a nauku o přirozeném právu. Kulturní etika zkoumá vznik, podstatu a vývoj mravnosti na základě induktivně-kritického rozboru lidské kultury. Sociální etika se zabývá konstituováním společenských pravidel mravnos-

⁴⁵ STATEČNÝ, *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 19–20.

⁴⁶ STATEČNÝ, *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 19–56.

⁴⁷ STATEČNÝ, *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 57–93.

ti. Nauka o přirozeném právu se věnuje nepsanému právu, které vyplývá z lidské přirozenosti. Podle Statečného všechny tři disciplíny do etiky v užším smyslu patří, ovšem jen tehdy, pokud svou problematiku řeší z pohledu toho, co je bezprostředním předmětem mravní vůle jednotlivce. Pokud se odvracejí od popisu a zdůvodňování způsobu utváření mravní vůle lidské osobnosti, hrozí jim upadnutí do různých speciálních disciplín, jako je jurisprudence, estetika, politika, národní ekonomie apod.⁴⁸

Závěrečné pasáže rukopisu jsou věnovány rozdělení etické látky. Je zajímavé, že Statečný začne nejprve podrobně rozebírat způsob dělení etiky v katolické morálce. Zde více méně pozitivně hodnotí logickou strukturu rozdělení na část generální, kde se vykládají základní pojmy, principy, prameny a předpoklady mravního řádu, a na část speciální, která je věnována aplikaci morálních principů. Dále Statečný prezentuje způsoby rozdělení etiky u protestantů a v dobové pozitivistické filosofii s poukazem, že se obě rozdělení v podstatě podobají rozdělení katolickému. A teprve na tomto místě po více než stu stranách se poprvé v rukopisu hovoří o Církvi československé. Statečný zdůrazňuje, že tato církev čerpá jak z tradice katolické, tak i protestantské, a navrhuje pro církev rozdělení etiky, které se v podstatě shoduje s rozdělením katolické morální teologie. Po těchto úvodních kapitolách, které jsou vlastně jakýmsi úvodem do etické problematiky, teprve následuje pasáž nazvaná *Díl I. Etika generální neboli všeobecná*. Statečný zde nejprve obecně řeší předmět etiky, přičemž se odvolává na katolické teology a filosofy, zvláštní pozornost věnuje Tomáši Akvinskému. Potom se rozepíše o původu mravních představ, ovšem uprostřed psaní kritiky pozitivistického pojetí etiky rukopis náhle končí.⁴⁹

4. ODKAZ ETIKY KARLA STATEČNÉHO

Co říci závěrem k tomuto zvláštnímu rukopisu a k etice Karla Statečného vůbec? Pokud bych měl shrnout své dojmy, řekl bych asi následující: Na první pohled se rukopis jeví jako učebnice morální filosofie, podle které by se mohli připravovat třeba studenti na filosofické fakultě

⁴⁸ STATEČNÝ, *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 94–108.

⁴⁹ STATEČNÝ, *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 108–135.

nezávisle na jakémkoli církevním společenství, na jiných místech se ale drží dobových postupů katolické morální teologie a v poslední třetině rukopisu v závěru úvodní části je vložen a vyložen v několika odstavcích pohled Církve československé, o níž se předtím ani potom už nikde otevřeně nemluví. Co si o této „chaotičnosti“ myslet? O chaotičnosti, kterou v předchozích, ale ani v pozdějších Statečného pracích nikde nena-
cházíme? Naopak čtete-li například Statečného práci „Spencerovo ‚Nepoznatelné‘“, jste fascinováni, jak chladně likviduje Spencerovy úvahy z pozice skutečného mistra scholastické teologie.⁵⁰ Domnívám se, že se v rukopisu odráží i dramatická životní situace, v níž se Statečný ocitl na začátku dvacátých let. V roce 1920 usiloval o místo na katolické bohoslovecké fakultě v Praze, a ačkoli se za něj postavil celý akademický senát, nakonec místo nedostal, snad pro údajné podezření z modernismu. Stejně tak nedosáhl jmenování na novou teologickou fakultu, zřízenou po převratu v Bratislavě. V této době již jednal o přestupu do ČČS, kde se naskytla možnost působení na nedávno zřízené Husově evangelické fakultě bohoslovecké. Nakonec se však ukázalo, že všechna místa již byla obsazena, a tak se Statečnému dostalo jen místa mimořádného profesora, tj. bez nároku na plat.⁵¹ V rukopisu se tak může odrážet snaha o získání

⁵⁰ Studie vycházela na pokračování v *Časopise katolického duchovenstva* mezi lety 1904–1905: Karel STATEČNÝ, „Spencerovo ‚Nepoznatelné‘: Kritický rozbor prvé kapitoly Spencerovy ‚Filosofie souborné‘,“ *ČKD* 1904, č. 1, s. 32–36; 1904, č. 2, s. 90–96; 1904, č. 3, s. 152–159; 1904, č. 4, s. 230–236; 1904, č. 5, s. 294–298; 1904, č. 6, s. 350–358; 1904, č. 7/8, s. 418–438; 1904, č. 9, s. 529–538; 1905, č. 1, s. 17–25; 1905, č. 2, s. 120–130; 1905, č. 3, s. 217–233; 1905, č. 4, s. 342–350; 1905, č. 6, s. 536–545; 1905, č. 7/8, s. 663–674; 1905, č. 9, s. 836–844; 1905, č. 10, s. 912–920. Paralelně byla vydána ve formě samostatné publikace: Karel STATEČNÝ, *O Spencerově ‚Nepoznatelném‘: Kritický rozbor prvé kapitoly Spencerovy ‚Filosofie souborné‘*, Praha: Rohlíček & Sievers, 1904. Po vyčíslení všech rozporů Spencerovy *Syntetické filosofie* ohledně jeho pohledu na náboženství Statečný se zdvořilostí, která mu byla vlastní, řekne, že se tohoto autora vyplatí číst a ocenit jeho neutuchající zájem o absolutno. Srov. STATEČNÝ, „Spencerovo ‚Nepoznatelné‘,“ *ČKD* 1905, č. 10, s. 918–920.

⁵¹ Pro vzdělání bohoslovců ČČS připadala v úvahu v podstatě pouze Československá Husova evangelická fakulta bohoslovecká, v Praze ustavená v roce 1919. Ta ovšem byla založena za účelem „pěstování vědy evangelického bohosloví“ pro budoucí duchovní CČE. Proto ČČS krátce po svém vzniku začala s Husovou fakultou jednat a vzniklo hned několik modelů studia na fakultě. Nakonec, v roce 1923, ústřední výbor církve přijal nabídku Husovy fakulty, která by umožnila habilitaci soukromého docenta pro oblast morální filosofie za ČČS a k habilitaci navrhl Karla Statečného. Postavení soukromého docenta však nebylo nijak finančně ohodnoceno. KUČERA, „Teologie zakladatelů,“ s. 7–8.

místa na teologických fakultách, úvaha o přestupu do ČČS i nad možným setrváním v katolické církvi.

Na závěr bych se ještě pokusil zodpovědět otázku, jakým způsobem pokračoval odkaz etiky Karla Statečného v Církvi československé.⁵² Během svého působení v ČČS Statečný nepublikoval již žádnou významnou studii týkající se etiky. Rukopis připravované publikace nebyl dokončen a nikdy nebyl vydán. Přestože Statečný umírá již v roce 1927, mohl církvi určitý model vzdělávání v etice přece jen předat, neboť tento předmět vyučoval studenty bohosloví ČČS po několik let.⁵³ Příliš indicií pro takové tvrzení nenalezneme. Na konci čtyřicátých let však vychází učebnice Aloise Spisara *Ethika v duchu církve československé*,⁵⁴ která sice Statečného přínos nikde nezmiňuje, (a je tomu až s podivem, neboť se jeho jméno nevyskytuje ani v kapitole o vývoji etiky v ČČS), ovšem učebnice věrně zachovává strukturu etiky, kterou Statečný ve své práci navrhuje, a některé pasáže se až nápadně shodují s některými partii Statečného práce. Pokud budeme mít v budoucnu štěstí a zájem o Statečného dílo bude trvat i nadále, snad se nám podaří objevit i další prameny a dočkáme se důkladnějších závěrů.⁵⁵

Karel Statečný as a Moral Theologian and His Attempt to Establish a New Concept of Ethics

Key words: Karel Statečný; Moral Theology; Ethics; the Catholic Church; the Czechoslovak Church

Abstract: The paper concentrates on Karel Statečný's contribution to the field of moral theology and ethics. It evaluates the current discourse on Statečný's life and work, his activity

⁵² Statečného kvality však nedošly všeobecného uznání. Výjimku tvoří pouze František Žilka v nekrologu, který vyšel krátce po Statečného úmrtí v roce 1927. Žilka oceňuje zejména jeho obětavost a čistotu charakteru, kritickou znalost patristiky a scholastiky, vyhraněnou určitostí bohosloveckého programu pro novou církev i jasnost v ústředních otázkách teologie. Srov. Zdeněk KučERA, *O teologickou totožnost církve československé husitské*, Praha: HČSBF, 1988, 134 s., s. 40.

⁵³ Statečný spolu s Karlem Farským a Františkem Kovářem se stal jedním z prvních pečovateli o studenty bohosloví, pro které byla v roce 1923 po ne zcela úspěšném jednání s Husovou fakultou zřízena kolej v Praze na Vinohradech ve Šmilovské ulici č. 8. KučERA, „Teologie zakladatelů,“ s. 7–8.

⁵⁴ Alois SPISAR, *Ethika v duchu církve československé*, Praha: Blahoslav, 1948, 352 s..

⁵⁵ K tomuto závěru dochází i J. Franková ve výše citované bakalářské práci.

in the Department of Moral Theology in České Budějovice and his attempt to establish a new concept of ethics. Finally, it sets out a hypothesis regarding the persistence of the Statečný's concept of ethics in the Czechoslovak Church after his death in 1927.

Doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.
Katedra systematické teologie, teologické etiky
a teologické filozofie
Husitská teologická fakulta
Univerzita Karlova v Praze
Pacovská 350/4
P.O. Box 56
140 21 Praha 4